

Ružica Čičak

*Centar za istraživanje migracija
i narodnosti, Zagreb*

Primljeno: 17. 11. 1984.

JUŽNA AZIJA — MIGRACIJE KAO FAKTOR MEĐUDRŽAVNIH ODNOSA*

SAŽETAK

Jedinstveno kulturno, etničko, gospodarsko i povijesno obilježje geografskog prostora Južne Azije (ili Indijskog potkontinenta) kao i novije povijesno iskustvo britanske kolonijalne vlasti u regiji značajno su utjecali na karakter međunarodnih migracijskih tokova u ovom dijelu svijeta, kako u kontekstu povijesnih tako i suvremenih međudržavnih odnosa južnoazijskih zemalja. Politička moć prešla je u ruke domaćeg stanovništva, čime je ekonomska dominacija indijskih zajednica, u odnosu na domaću populaciju, ostala bez političke potpore i u Burmi je rezultirala masovnim odlaskom Indijaca. U Šri Lanki međuetnički sukobi tamilske (indijske) i domaće sinhaleške zajednice ostaju glavnim izvorom društvene napetosti u zemlji i narušenih bilateralnih odnosa Indije i Šri Lanke. Otvorena indijsko-nepalska granica dijelom sprečava da ekonomska dominacija indijskih migranata u Nepalju nije dosad prerasla u akutan problem. Kontinuirani priljev prije istočnopakistanskih izbjeglica a danas bangladeških migranata u Indiju zaostavlja ionako konfliktne prilike na sjeveroistoku zemlje i neprestana su smetnja međudržavnoj suradnji dvaju susjeda. U kontekstu južnoazijskih zemalja, koje prolaze kroz krupne društvene i političke promjene, migracijski procesi i međuetnički sporovi često su izazvani vjersko-političkim sukobima i vezivanjem za tradiciju ali su im izvori prije svega ekonomske prirode.

Južna Azija (ili Indijski potkontinent) čini jednu petinu svjetske populacije i jedna je od najsiromašnijih regija u svijetu i istodobno jedna od rijetkih koja dosad nije uspjela razviti nikakav oblik regionalnog povezivanja.¹ Činjenica je, doduše, da zemlje Južne Azije ne dijele zajedničku političku filozofiju niti imaju usuglašen stav o globalnim i regionalnim političkim pitanjima. Kolonijalno naslijeđe, problemi nacionalne integracije, nejednaki ekonomski razvitak i nestabilnost političkih sistema, disparitet snaga u regiji i, konačno, uloga vanjskih sila glavni su razlozi koji su dosad sprečavali napredak međudržavne suradnje u ovom dijelu svijeta. S druge strane, ove zemlje povezuju mnoge zajedničke vrijednosti utemeljene u njihovim društvenim, etničkim, kulturnim i povijesnim tradicijama te novije povijesno iskustvo kolonijalne eksploatacije.

* Ovaj je tekst dio opsežnije studije o utjecaju etničkih i migracijskih faktora na formiranje nacija i država u Južnoj Aziji, faktora koji ujedno bitnije određuju prirodu međusobnih odnosa zemalja južnoazijske regije, a na kojoj autorica teksta u Centru sada radi. Rad je neposredan rezultat studentskog boravka autorice u Indiji i drugim zemljama Južne Azije godine 1982. i, naravno, kasnijeg rada.

¹ Ideja o organizaciji kooperacije za razvoj među zemljama Južne Azije počela je tek odnedavno privlačiti pažnju vlada tih zemalja a kao rezultat inicijative koju je pokrenio predsjednik Bangladeša Ziaur Rahman pokrenuo u svibnju 1980. Zasad, međutim, nije uspostavljena nikakva formalna međuvladina asocijacija za suradnju; dogovoreno je samo osnivanje ad hoc studentskih grupa za određena područja: poljoprivredu, telekomunikaciju, meteorologiju, planiranje obitelji i zdravstvo.

Međutim, za bolje razumijevanje ove po mnogo čemu jedinstvene regije, ne bez važnosti u političkom i stratezijskom smislu, i za realnije prepoznavanje mogućnosti ostvarenja međuregionalne suradnje nužno je ukazati na neke njezine karakteristike, a posebice na prirodu odnosa Indije, kao središnje nacije, s drugim zemljama Potkontinenta, s obzirom na izraziti multietnički i multivjerski karakter regije i ujedno jedan od najvažnijih činilaca u formiranju unutardržavnih ali i međudržavnih odnosa u postkolonijalnoj povijesti Južne Azije.

Upravo je i svrha ovog priloga naznačiti neka opća sociokulturna obilježja regije te ukazati na pojedine povijesne, društveno-ekonomske i političke specifičnosti migracijskih procesa u i među pojedinim zemljama, uvjetovanim u novijoj povijesti Potkontinenta prisutnošću britanske imperijalne sile kao i razvojem događaja u regiji nakon stjecanja političke nezavisnosti njezinih zemalja.

Indocentrična regija

Južna je Azija po mnoštvu svojih karakteristika indocentrična regija. To znači da Indija u njoj zauzima središnje mjesto s obzirom na svoj geografski položaj te s obzirom na sociokulturnu i ekonomsku infrastrukturu regije. Zemlje poput Bangladeša, Bhutana, Burme, Nepala, Pakistana i Šri Lanke ne samo što graniče s Indijom nego su vezane za nju svojim kulturnim identitetom, ekonomskim obrascem razvoja, filozofskim trendovima i povijesnim iskustvom; nasuprot tome, jedva da je nešto značajnije u zajedništvu između jednoga ili drugog od indijskih susjeda. Nastanak Bangladeša godine 1971. izmijenio je unekoliko tu činjenicu ali identiteti između Pakistana i Bangladeša ulaze u svekoliki okvir indocentrične prirode regije. Ovdje valja istaći da je islam kakav se prakticira u Bangladešu i Pakistanu indoislamskog kulturnog porijekla.² Zbog ovakva središnjeg položaja Indije južnoazijski teritorij ima vrlo neuravnoteženu i asimetričnu strukturu snaga; Indija je, naime, po svojoj veličini, populaciji, prirodnim resursima, potencijalu ekonomskog rasta, vojnoj snazi pa i stabilnosti političkog sistema dominantna snaga u regiji. Ova nejednakost u snazi i veličini između Indije i njezinih neposrednih susjeda stvorila je razumljivu i pomalo opravdanu bojazan kod potonjih, što se pak odražava u teškoćama na relaciji međusobnih kontakata. Unutrašnji društveno-politički procesi u području južnoazijske periferije stvaraju dodatnu nesigurnost vis-à-vis Indije. Zbog neadekvatno riješenog pitanja nacionalne integracije i ekonomskog razvoja politički sistemi Potkontinenta podložni su daleko češćim i dubljim promjenama nego Indija.³ Pakistan je tijekom više od tri i pol desetljeća svog postojanja iskusio mnoge promjene između predstavničkih i autoritarnih oblika vlasti. U Šri Lanki vlast se izmjenjuje između Ujedinjene nacionalne stranke (United National Party) i Stranke slobode Šri Lanke (Šri Lanka Freedom Party). Bangladeš je doživio radikalne promjene u svom političkom sistemu godine 1975., i do danas je ostao politički nestabilan. Premda se monarhijski sistem vladavine u Nepalju tijekom 60-ih godina prilično učvrstio još se uvijek nalazi u procesu traženja efikasnijeg načina funkcioniranja.⁴ Osjećaj nesigurnosti iz gore spomenutih razloga nerijetko je u ovim zemljama izazvao izbijanje antiindijskog raspoloženja, što je dakako štetilo razvoju njihove međusobne suradnje. Južna Azija, osim toga, jedinstvena je po raznolikosti i heterogenosti etničkih skupina, reli-

² S. D. Muni: *India and Regionalism in South Asia — A political Perspective in India's foreign Policy*, ed. B. Prasad, New Delhi, 1979, str. 107.

³ S. D. Muni: *India and Regionalism in South Asia . . .*, str. 112.

⁴ *Ibidem*.

gija i jezika koji prelaze teritorijalne granice pojedine države. Stoga, iako suverenost u međunarodnom političkom sistemu sigurno nadilazi sociokulturne lojalnosti, u slučaju južnoazijskih zemalja često biva da sociokulturne snage uveliko utječu na njihovo ponašanje kao suverenih država, a osobito kad su u pitanju vanjski odnosi s drugim južnoazijskim susjedima. U procesu stjecanja nezavisnosti i stvaranja nacija u južnoazijskoj regiji javilo se otvoreno naglašavanje partikularističkih vjerskih, etničkih i lingvističkih komponenata unutar društvene strukture, više negoli naglašavanje univerzalističkih ciljeva i smjerova. Isticanje islama i jezika urdu u Pakistanu, islama i bengalskog jezika u Bangladešu, buddhizma i sinhaleškog jezika u Šri Lanki, hinduizma u Nepal u različitim sekta buddhizma u Burmi i Buthanu, te zastupanje raznih komunalnih, regionalnih i lingvističkih interesa u Indiji, rezultiralo je pojavom dominantnih etničkih skupina u tim zemljama i u svakoj od njih stvorilo složene probleme s posljedicama koje prelaze nacionalne granice.⁵

Vjerski i jezični pluralizam

Činjenica je također da religija u Južnoj Aziji ima vrlo značajnu ulogu u svim sferama života te da su različite društvene vrijednosti, institucije i obrasci ponašanja pojedinih nacija u ovoj regiji ukorijenjeni u njihovim različitim vjerskim tradicijama. Nadalje, vjerski pluralizam nije prisutan samo na regionalnoj već i na nacionalnoj razini s rezultatom da je vjerska većina u jednoj državi vjerska manjina u susjednoj. Sa stanovišta religije zemlje Južne Azije mogu se grupirati ovako: Indija i Nepal sa pretežno hinduističkom populacijom, Pakistan i Bangladeš s velikom većinom muslimana a Šri Lanka i Burma sa pretežno buddhističkim stanovništvom. Religija tako stvara uzroke podvojenosti kao i osnovu približavanja. Postoji veći sociokulturni afinitet između buddhističkih zemalja, npr. Burme i Šri Lanke i zemalja s hinduističkom većinom, poput Indije i Nepala. Burma i Šri Lanka imaju opet poseban odnos prema Indiji kao zemlji iz koje je potekao buddhizam, dok se Pakistan s muslimanskom većinom osjeća bližim problemima drugih muslimanskih zemalja Azije i Afrike. Religija je također često povod izbijanju komunalnih nereda koji u ovoj regiji nisu bili nepoznati ni u vrijeme britanske kolonijalne uprave a nastanak Pakistana temelji se na činjenici komunalnog neslaganja hindusa i muslimana na Indijskom potkontinentu. Međutim podjela Potkontinenta nije donijela toliko potreban mir. Indijsko-pakistanski (i u manjoj mjeri indijsko-bangladeški) odnosi još su uvijek pod utjecajem vjerskih i komunalnih tenzija, što znači da je sâm identitet jedne države (Pakistana kao islamske) izazov identitetu druge države (Indije, sekularne države s hinduističkom većinom). To također znači da unutrašnje »upravljanje« vjerskim manjinama (muslimanskom u Indiji, hinduističkom u Bangladešu, tamilskom — hinduističkom — u Šri Lanki) nije samo unutrašnji, domaći, nego i međunarodni problem. Pakistan i Bangladeš ne ostaju neutralni kad god u Indiji izbiju sukobi između hindusa i muslimana. Slično, Indija se smatra moralno obveznom zaštititi interese hinduističke manjine u tim zemljama. Zadnji takav primjer dramatičnih razmjera bio je masovan exodus hinduističkih izbjeglica iz bivšeg Istočnog Pakistana u Indiju godine 1971, a kao posljedica bangladeške oslobodilačke borbe. Pakistan je naglasio svoj islamski identitet i u vanjskim međudržavnim odnosima i nastojao da stvori politički savez država

⁵ S. D. Muni: *India and Regionalism in South Asia* . . . , str. 110.

muslimanske većine na osnovi vjerske homogenosti.⁶ Unutar južnoazijskog teritorija ovu ideju nije bilo moguće provesti jer je Afganistan, prije otcjepljenja Bangladeša, bio jedina zemlja s muslimanskom većinom u Južnoj Aziji a odnosi su s njom, zbog pitanja Pakhtunistana, nesređeni. U najnovije vrijeme Pakistan nastoji uspostaviti prijateljske veze s Bangladešom. No, važnost islamskog identiteta za Pakistan očituje se ponajviše u odnosima s Indijom kojoj Pakistan osporava njezin sekularni karakter, ističući da je Indija zemlja hindusa u kojoj sekularizacija postoji samo na površini.

Jezična dimenzija međudržavnih odnosa u Južnoj Aziji jedva da je manje značajna od vjerske. Jezične granice ne poklapaju se s međunarodnim granicama niti je zamjetljiva neka značajna korelacija između određene religije i pojedine lingvističke skupine. Interes vladajućih krugova jedne države za priznavanje i širenje određenog jezika u susjednoj zemlji, ukoliko je taj tamo raširen ili je službeni jezik u njihovoj vlastitoj zemlji, gotovo je redovita pojava. Primjerice, jezik urdu prilično je rasprostranjen u sjevernoj Indiji te dijelom na jugu zemlje, posebno u području bivše kneževine Hyderabad. U Pakistanu pak urdu je službeni jezik i stoga se ovdje podržava svaka aktivnost usmjerena na širenje njegova utjecaja u Indiji. Bengali je danas službeni jezik Bangladeša, a ujedno je jedan od velikih regionalnih jezika Indije; još u nepodijeljenom Pakistanu indijski su politički krugovi otvoreno podupirali zahtjeve tadašnjega Istočnog Pakistana da se bengali i službeno prizna nacionalnim jezikom. Nepali je službeni jezik Nepalske kraljevine a također se govori u području Darjeelingu u Zapadnom Bengal u Indiji. Iako je spomenuto područje pod isključivom jurisdikcijom Indije izraženi interes nepalske vlade za zaštitu nepali jezika u ovom kraju još je jedan primjer koji pokazuje kako jezik može utjecati na ovdajšnje međudržavne odnose. Tamiski je jedan od regionalnih jezika u Južnoj Indiji a ujedno je, pored sinhaleškoga, koji je službeni jezik Šri Lanke, drugi nacionalni jezik na Otoku. Premda indijska vlada u New Delhiju pitanje Tamila i tamiskoga u Šri Lanki smatra prije svega unutrašnjom stvari svoga južnog susjeda, politički krugovi u Tamilnadu pokazuju neprikriveno zanimanje za status tamilske populacije i tamiskoga u susjednoj zemlji, a to je jedan od glavnih iritantata u odnosima Indije i Šri Lanke.

Raspad Britanskog imperija u samostalne nacionalne države ostavio je u nasljeđe indijskoj nezavisnoj vladi množinu bilateralnih smetnji u odnosima s južnoazijskim susjedima. Za Indiju se u postkolonijalnom razdoblju pojavio u tom pogledu ponajprije problem nedefiniranosti međudržavnih granica te pitanje legalnog i društveno-ekonomskog statusa Indijaca u graničnim zemljama. Ovaj drugi problem vuče korijene još iz indijske prekolonijalne povijesti, ali se u kolonijalno doba znatno povećao i zaoštrio. Naime, geografski ključnom indijskom položaju u Južnoj i cijeloj Aziji odgovara njezin sličan položaj na kulturno-religijskom polju. U Indiji su se našle tri svjetske religije od kojih buddhizam i hinduizam ovdje imaju svoje duhovno porijeklo, dok se velika muslimanska manjina (cca 85 milijuna) po svojoj brojnosti nalazi na razini muslimanske populacije Indonezije, Pakistana i Bangladeša.⁷ Iako vjerske veze, prije svega s buddhističkim društvima jugoistočne Azije, otvorile su tijekom kasnijih stoljeća

⁶ Naglašavanje islamskog jedinstva i ideološke baze Pakistana više je ojačalo centrifugalne sile nego li učvrstilo zajedništvo u zemlji. Separacija Bangladeša 1971. bila je vjerojatno kulminacija one faze pakistanske politike koja se isključivo usredotočila na regionalno pitanje i pitanje ujedinjujuće islamske ideologije. Danas se nazire nova politika u kojoj se ekonomski, politički i socijalni problemi razmatraju u smislu koji nadilazi regionalnu perspektivu ali uz uvažavanje regionalnih potreba. Regionalna se raznolikost kulture i jezika sada manje shvaća kao znak nacionalne slabosti, a više kao izvor njezina bogatstva.

⁷ C. D. Maas: *Indien — Nepal — Šri Lanka: Süd-Süd- Beziehungen zwischen Symmetrie und Dependenz*, Wiesbaden, Franz Steiner Verlag, 1982, str. 41.

put indijskim trgovcima te su se u zemljama ovog dijela Azije postupno formirale veće indijske kolonije. Slobodno kretanje unutar granica Britanskog imperija i brojno naseljavanje plantažnih radnika od strane kolonijalnih vlasti u Burmi i Šri Lanki značajno su povećali udio Indijaca u obim ovim zemljama. Šri Lanka je kroz ponovljene invazije južnoindijskih osvajača između 11. i 15. stoljeća razvila izrazitu netrpeljivost prema južnoj Indiji. Potomci ovih osvajača naselili su se na Otok i postali njegova najveća te ekonomski i politički najjača i najbuntovnija manjina (»ceylonski Tamili«).⁸ I dok Šri Lanka prema sjevernoj Indiji, kao kolijevki buddhizma, gaji vrlo prijateljske osjećaje koji predstavljaju konstruktivni obrazac interakcije između dvije zemlje, dotle na odnose s južnom Indijom, posebno s Tamilnadu, gleda kao na izvor neprestane brige za svoj integritet kao nacionalne države.

Marljivost i snalažljivost indijskih migranata i, u nekim slučajevima, njihova ekonomska dominacija u raznim zemljama južne i jugoistočne Azije nije uvijek naišla na dobrodošlicu kod lokalnog stanovništva i povremeno je dovela do nasilnih protesta i sukoba. Po stjecanju nezavisnosti politički vođe i državni Burme i Šri Lanke zahtijevali su da Indija povuče svu indijsku populaciju argumentirajući da ih njihove nacionalne ekonomije nisu kadre apsorbirati. Nacionalizacija privrede u obje spomenute zemlje samo je osnažila ova opravdanja. S druge pak strane, Indija pod pritiskom svoje rastuće populacije i siromašne ekonomije nije željela prihvatiti indijske migrante obrazlažući da su ovi napustili Indiju još u vrijeme britanske vladavine i da već generacijama žive izvan granica matične zemlje. Kao rezultat, bilateralni odnosi između Indije i Burme i Indije i Šri Lanke bili su niz godina (a još su i danas što se tiče Šri Lanke) duboko pod utjecajem unutrašnjih ekonomskih infrastruktura tih zemalja. Analogni se dijalog danas vodi između Indije i Bangladeša (prije Istočnog Pakistana) oko ilegalnog iseljavanja Bengalaca u Assam i Zapadni Bengal u potražnji za poslom.

Problem Tamila u Šri Lanki

Posebno je Šri Lanka bila pogođena ovim problemom, jer je istodobno morala rješavati pitanje dviju različitih indijskih zajednica: »ceylonskih« Tamila (cca 11% stanovništva), koji su punopravni građani Šri Lanke, i »indijskih« Tamila (9,5% stanovništva), koji su u vrijeme britanske kolonijalne uprave migrirali na Šri Lanku da bi se tamo zaposlili na plantažama čaja.⁹ Godine 1946. oni su činili preko polovine tamilske populacije na Otoku. Za razliku od ceylonskih Tamila, koji su migrirali na Šri Lanku prije više od tisuću godina, indijski Tamili doselili su se na Otok tijekom posljednjih 150 godina, ponajviše kao radnici na plantažama čaja i kaučuka. Uživajući pravo glasa na izborima 1931, 1936. i 1947. gotovo većina njih izgubila je to pravo pošto je Šri Lanka postala nezavisna. Oduzimanje političkih prava tamilskim plantažnim radnicima na osnovi amandmana Zakona o ceylonskim parlamentarnim izborima iz 1949. dobilo je svoju političku oštrinu, to više što su indijski Tamili dotad uživali to pravo i što su time Sinhalezi na račun Indijaca dobili 80% mjesta u Zakonodavnoj skupštini. Sada je postalo moguće za jednu od velikih sinhaleških političkih stranaka da ignorira tamilsku manjinu a ipak postigne apsolutnu većinu u Parlamentu. Međutim, oklijevanje većeg dijela rukovodstva ceylonskih Tamila da se bori za prava indijskih Tamila 1948—1949. imalo je značajne reprekusije na

⁸ C. D. Maas: Indien — Nepal — Šri Lanka . . . , str. 41.

⁹ Ibidem, str. 42.

stupanj i način kooperacije među ovim dvjema grupama u razdoblju koji je uslijedio. Indijski Tamili od strane ceylonskih Tamila, između ostalog i zbog svog nižeg kastinskog statusa, nesigurnog ekonomskog i političkog položaja, gledani su sa dosta rezerve. Ukoliko su i bili prihvaćeni, kao dio veće etničke zajednice na Otoku, to su se ceylonski Tamili, kao potomci distinktivnog tamilskog naslijeđa, razvijanog i njegovanog tijekom stoljeća, smatrali superiornijima u odnosu na svoje mnogo kasnije i iz ekonomske nužde pridošle sunarodnjake. Iz tih razloga osnovana politička platforma Federalne stranke ceylonskih Tamila — autonomna vlast za Tamile na sjeveru i istoku Otoka — nije imala mnogo relevantnosti za indijske Tamile, koji su uglavnom bili zaokupljeni pravima državljanstva, osiguranjem minimalnih dohodaka i poboljšanjem zdravstvene zaštite na plantažama. Početkom ranih 50-ih godina položaj indijskih Tamila bio je izrazito loš. Postali su »osobe bez građanskih prava i statusa«, pa iako su se udružili nisu bili kadri pokrenuti uspješnu kampanju protiv vladinih mjera zbog svojih malih materijalnih sredstava i slabe obrazovne razine; i dalje su se morali oslanjati na podršku svojih tradicionalnih zaštitnika, indijske vlade. Posljedično tome, godine 1964. između vlada Šri Lanke i Indije postignut je sporazum po kojem se Šri Lanka obvezala dati državljanstvo za 300.000 od ukupno procijenjenih 975.000 osoba indijskog porijekla na Otoku. Indija je pak prihvatila garantirati državljanstvo za 525.000 takvih osoba koje će repatriirati u Indiju. Sporazumom nepokrivenih 150.000 osoba ostalo je predmetom daljnjih pregovora. Početkom 1974. premijeri objiju država složili su se da jednako podijele odgovornost za sudbinu »osoba bez državljanstva«, odnosno da svaka zemlja prihvati daljnjih 75.000 ljudi. Validnost sporazuma iznosila je 15 godina, a njime je bio obuhvaćen i prirodni priraštaj migranata. U razdoblju 1949—1964. vlada Šri Lanke dala je državljanstvo za 134.316 indijskih migranata a do listopada 1981. daljnjih je 150.000 osoba primilo državljanstvo Šri Lanke, dok ih je 260.000 repatriirano u Indiju.¹⁰ Niz političkih i administrativnih teškoća na obje strane omeo je efikasniju implementaciju sporazuma tako da je početkom 1983. svega nešto više od 450.000 osoba od ukupno 975.000 dobilo indijsko, odnosno šrilanško državljanstvo.

Kako je tamilski jedan od regionalnih jezika u južnoj Indiji a ujedno je, pored sinhaleškoga, koji je službeni jezik Šri Lanke, drugi nacionalni jezik na Otoku, što smo već u uvodnom dijelu spomenuli, to je jezična dimenzija odnosa dviju etničkih zajednica, sinhaleške i tamilske, kao i međudržavnih odnosa Indije i Šri Lanke jedva manje značajna od »migrantske«. Iz historijskih razloga supstitucija engleskoga jezikom sinhala kao jedinim službenim doživljena je neprijateljski po interes tamilske zajednice i prikazana takvom od strane političkog rukovodstva manjine. Jezik je tako dobio središnje mjesto u sinhaleško-tamilskoj politici, dijelom i stoga što je bio jednako efikasan kao simbol u isticanju različitosti etničkih zajednica kao što se pokazao pretečom socioekonomskih povlastica u novije vrijeme. Ali uporaba jezika kao osnovnog simbola političkog identiteta i faktora integracije u zajednici imala je i svoja ograničenja, posebno u prilikama gdje nije bilo podudarnosti jezičnog simbola s drugim interesima. To je osobito vidljivo iz karaktera savezništva među vodstvom šrilanških i indijskih Tamila do kojeg je dolazilo iz podudarnosti političko-ekonomskog nezadovoljstva a ne vjerskog i jezičnog. U prilog ovome riječito govori i neodobravanje separatističkog zahtjeva ceylonskih Tamila od strane rukovodstva indijskih Tamila koji, s obzirom na bliskost demografskih i ekonomskih veza s većinskom zajednicom, ne pristaju na tamilski nacionalizam koji traži

¹⁰ Vidi o tome opširnije: Shelton U. Kodikara: Foreign Policy of Šri Lanka, Chanakya Publication, Delhi, 1982, str. 34—39.

podjelu zemlje. Ipak, čini se da je i zahtjev ceylonskih Tamila za otcjepljenjem taktički potez da bi se mobilizirao i uključio rastući résentiman tamilske omladine kao i sredstvo za dobivanje daljnjih koncesija od vlade u Colombu.

Najnovija kampanja nasilja predvođena tamilskim »tigrovima« sa ciljem otcjepljenja sjevernog dijela Otoka dosegla je vrhunac u srpnju 1983, kada je napadnut konvoj šrilanških vojnika i pri tom ubijeno 13 vojnika — Sinhaleza. Usljedila je odmazda u kojoj je, prema službenom izvještaju, ubijeno više od 300 Tamila, a učinjena je golema materijalna šteta. Političari u Tamilnadu tražili su da indijska vlada vojno intervenira u Šri Lanki, zaštiti Tamile i osigura podjelu zemlje. Indijska je vlada, naprotiv, u nekoliko navrata naglasila svoju podršku jedinstvu i teritorijalnom integritetu Šri Lanke te ocijenila zahtjev s juga kao apsurdan. Ovakav je stav indijske vlade umanjio tamilsko inzistiranje na otcjepljenju i naveo vodstvo Tamilske ujedinjene oslobodilačke fronte da razmotri druge alternative. Ostaje svakako nužnim razmatrati stvarne demokracije stupnja i područja autonomije nacionalnosti na Šri Lanki, a podjela političke vlasti, ustavne garancije, nezavisno sudstvo, izborni sistem zasnovan na proporcionalnoj zastupljenosti, različiti su aspekti ali i imperativi za unapređivanje komunikacije etničkih zajednica na Otoku.

S obzirom na zajednički jezični i grupni identitet između Tamila u Indiji i Šri Lanki svaki komunalni ili jezični sukob ima reperkusije u drugoj zemlji. Interes savezne indijske države Tamilnadu za indijske (ali i ceylonske) Tamile na Šri Lanki ne proizlazi samo iz činjenice da je veliki broj Tamila našao zaposlenje na Otoku; mnogi od tamilskih migranata sačuvali su bliske emocionalne, kulturne i ekonomske veze s matičnom zemljom. Stoga, kada je velikom broju indijskih Tamila oduzeto pravo građanstva i kada su pooštreni imigracijski zakoni (1948), a slanje novčanih ušteda podvrgnuto sistemu individualnih dozvola (1951), ogorčenje u Tamilnadu postalo je otvoreno. Tamilsko-sinhaleški sukobi 1956, 1958, 1961. i kasnijih godina bili su također uvijek iznova uzrokom zabrinutosti u ovoj indijskoj državi. Stav »najbuntovnije« regionalne partije u Indiji, Dravida Munnetra Kazhagam (DMK) u odnosu na tamilsko pitanje varirao je s kompluzijama političkog takmičenja s Kongresom; stav DMK-a kao vladajuće stranke u Tamilnadu bio je uglavnom neutralan ali je kao opozicijska stranka u Parlamentu koristio tamilski problem za nametanje vlastitih interesa. Regionalni vođe u Tamilnadu, iako ne potpomažu direktno tamilsku agitaciju za otcjepljenjem, oni pružaju stalnu podršku zahtjevima Tamila obiju skupina za prava za koja smatraju da im pripadaju; oni su u nekoliko navrata podržali u Madrasu i demonstracije protiv Šri Lanke. Međutim, savezna vlada u New Delhiju nije ni jednom prilikom ohrabrila pokušaje Tamilnadu da se miješa u unutrašnje poslove Šri Lanke, iako valja reći da indijska vlada ne može ignorirati Madras u svojim političkim odlukama, jer uspješna primjena nekih odluka ovisi o suradnji vlade u Tamilnadu. Primjerice, kada je jedan broj indijskih Tamila, prema sporazumu između vlada Indije i Šri Lanke iz 1964, bio repatriiran u Indiju, rehabilitacija repatriiranih postala je najvećim dijelom briga i odgovornost vlade u Tamilnadu. No, da šovinistički izrazi male manjine Tamila mogu prouzročiti neugodnosti indijskoj vladi proizlazi iz stavova nekih južnoindijskih partija o konceptu ujedinjene dravidske države, o tamilskoj naciji, koja bi obuhvaćala tamilske dijelove Šri Lanke i državu Tamilnadu u Indiji. Sinhalezi, prirodno, zamjeraju zagovaranje takvih separatističkih ideja ali je pokojna indijska premijerka Indira Gandhi u više prilika istakla da bi bilo nezamislivo da se jedna od saveznih indijskih država suprotstavlja politici mira i prijateljstva centralne vlade vis-à-vis susjedne zemlje.¹¹

¹¹ O problemima etničkih zajednica na Šri Lanki vidi članak: R. Čičak: »Pozadina etničkih sukoba na Šri Lanki«, *Naše Teme*, br. 10, Zagreb, 1984.

Indijci u Burmi

U XIX stoljeću britanskom politikom angažiranja jeftine indijske radne snage u kultivaciji rižinih polja u Burmi ali i u razvoju industrije i drugih djelatnosti, ekonomska uloga indijskih migranata u toj zemlji postaje posebno značajna. Od godine 1886, kada je Burma pripojena Indiji, sve do njezina otcjepljenja 1937. nije praktički bilo nikakve restrikcije u priljevu Indijaca u Burmu. Emigracija Indijaca u ovaj dio Britanskog imperija služila je prije svega britanskim ali i indijskim interesima. Indija je opskrbljivala radnom snagom britanske vlasnike plantaža a činovništvom i drugim osobljem kolonijalnu upravu. Za Britance Indijci su bili prihvatljiviji od Burmanaca, jer su već poznavali britanske administrativne metode i jer su znali jezik. Za Indijce pak zarade u Burmi bile su više od onih u Indiji a i radni uvjeti bijahu povoljniji. Tako privučeni, Indijci su u velikom broju migrirali u Burmu i s vremenom zauzeli dominantan položaj u burmanskoj privredi. Međutim, u teškim ekonomskim prilikama kasnih 20-ih i 30-ih godina ovog stoljeća radikalni osjećaji Burmanaca vis-à-vis Indijaca pomakli su se iz latentne u aktivnu fazu. Prebrojavanje Indijaca prema vrsti poslova koje su obavljali pokazalo je, doduše, da ih je oko 66% (dakle većina) zaposleno na nekvalificiranim ili polukvalificiranim poslovima u industriji, transportu, poljoprivredi i rudarstvu, dok su cca 26% Indijaca bili zanatlije, razno tehničko osoblje i mali trgovci a svega 8% indijske migrantske zajednice činili su činovnici, visokoškopolovani stručnjaci te bogatiji zemljoposjednici. Iako 30-ih godina Indijci nisu predstavljali više od 8% ukupne zaposlene radne snage u Burmi njihova brojnost i važnost u pojedinim ključnim privrednim granama činila ih je prisutnijima nego što su to zapravo bili, posebno u području Donje Burme, u Rangun i okolini.¹² Iako je većina indijske radne snage bila zaposlena na teškim fizičkim poslovima u luci, mlinovima ili na zemlji, slika Indijaca koja se najčešće nametala Burmancima bili su Chettyari (naziv kaste), bankari i financijeri, organizirani u poslovnu zajednicu Nattukkottai Chettyar. Njihovo najveće poduzeće bila je Chettinad banka sa preko 40 ogranaka u svim poljoprivrednim krajevima Burme. Glavni im je posao bilo kreditiranje burmanskih seljaka — farmera. Do ekonomske a potom i političke krize u Burmi dolazi u godinama svjetske ekonomske depresije, kada cijena žitarica drastično pada; godine 1930. na svjetskom tržištu cijena riže biva snižena čak za četiri puta. Burmanski seljaci u takvoj situaciji nisu mogli podmirivati svoje porezne obveze niti dugove a Chettyari, radi naplate svojih kreditnih i kamatnih potraživanja, oduzimali su seljacima zemlju. U Donjoj Burmi na taj je način blizu 50% poljoprivredne površine prešlo u vlasništvo zemljoposjednika nepoljoprivrednika, a od toga se dvije trećine našlo u vlasništvu indijskih bankara. Pitanje »neprisutnog« zemljoposjedništva preraslo je uskoro u glavno političko pitanje burmanskih vođa kasnih 30-ih godina. Zakonom se uvode nove mjere kojima se želi utvrditi razumna razina najamnine te otkup zemlje od nepoljoprivrednika za povrat prijašnjim vlasnicima — burmanskim farmerima. Ni jedna od ovih mjera nije bila primijenjena, jer je u međuvremenu došlo do invazije Japanaca, u prosincu 1941. Premda su Chettyari bili glavno žarište antiindijskih osjećaja u Burmi često su stradali drugi, primjerice indijski lučki radnici i vozači rikši u lipnju 1930, kada je zbog nastalih sukoba više od 30.000 Indijaca napustilo Rangun i otišlo u Indiju. Drugi veliki antiindijski sukob izbio je 1938. Tom je prilikom poginulo više od 200 osoba i uništeno oko 140.000 funti indijske imovine a 11.000 Indijaca repatrirano je u Indiju. U travnju 1940.

¹² Indijci su prema popisu stanovništva iz 1931. činili više od polovine stanovništva Ranguna; naime, od ukupno 400.415 stanovnika 212.929 bili su Indijci. (Thon That Thien: India and South East Asia 1947—1960, Geneva, 1963, str. 153.)

u sukobima je ubijeno 26 Indijaca. U pregovorima oko reguliranja imigracije između Indije i Burme godine 1941, burmanski su ministri inzistirali na restrikciji novih ulazaka i utvrdili uvjete boravka za već prisutne indijske migrante a ti su u Indiji izazvali buru protesta, te je indijska vlada odlučila odgoditi prihvaćanje sporazuma. Tijekom 1941. i 1942. više od pola milijuna Indijaca napustilo je Burmu. Najveći je broj morao to učiniti uz minimalnu pomoć, često pješice, kroz nenastanjenu džunglu. Računa se da je na tom putu iz Burme u Indiju umrlo između deset i četrdeset tisuća Indijaca.

Prema cenzusu iz 1931. Burma je imala 1,017.825 Indijaca među svojom populacijom od kojih je 617.521 bilo rođeno u Indiji. Nakon exodusa 1942. indijsko se stanovništvo u Burmi gotovo prepolovilo. Pretpostavlja se da se velika većina onih rođenih u Indiji vratila u svoju prvobitnu domovinu. Kako su migranti ponijeli sa sobom samo onoliko koliko su mogli nositi, to je najveći dio njihove imovine ostao u Burmi i uglavnom nije nikada vraćen. Između 1942. i 1947. u Burmu je ušlo blizu 245.000 Indijaca (pretežno onih koji su zemlju napustili 1942), dok je 142.000 otišlo iz Burme u istom tom razdoblju.¹³ Ministarstvo za rad i industriju u lipnju 1947. donosi Izvanredni zakon o imigraciji (Emergency Immigration Act) kojim se uvodi striktna kontrola svih osoba koje traže ulaz u zemlju. Indijcima koji su željeli postati građani nezavisne Burme Ustav je to omogućavao pod uvjetom da su zainteresirani migranti prije stjecanja nezavisnosti Burme 1948. živjeli u zemlji kontinuirano najmanje 8 do 10 godina. Međutim, stjecanje državljanstva zahtijevalo je složen i skup postupak, pa je od 35—40.000 Indijaca, koji su podnijeli zahtjev za državljanstvo u nezavisnoj Burmi, državljanstvo dobilo do prosinca 1950. samo njih 10.000. Kada je Burma odlučila istupiti iz Commonwealtha velika većina Indijaca postali su stranci i kao takvi morali su se registrirati prema Zakonu o registraciji stranaca. Procedura registracije bila je također spora i složena pa su mnogi koji se nisu uspjeli registrirati u danom roku postali podložni deportaciji. Godine 1947. u Burmi se nalazilo 740.000 Indijaca s najjačom koncentracijom u Rangun i okolini. Prema podacima iz 1953. u Rangun je boravilo 140.346 Indijaca i Pakistanaca od ukupne populacije grada koja je tada iznosila 737.079.¹⁴ Indijci su u međuvremenu bili dobrim dijelom isključeni iz svih javnih službi i trgovine putem raznih administrativnih mjera. Najveći je udarac indijskim interesima u ranim godinama nezavisne Burme zadan isključivanjem Chettyara iz poljoprivrede i kreditnog financiranja. Između 1948. i 1953. zemlja prelazi u državno vlasništvo. Indijska vlada, nakon brojnih žalbi Chettyara, šalje delegaciju da pregovara s vladom Burme. Iako je postignut sporazum da se u Zakon o imigraciji uključi i klauzula o naknadi imovine, ekonomske i društvene promjene u Burmi navele su desetke tisuća Indijaca da napuste zemlju. Dobar dio svojih uštedevina Indijci nisu mogli ponijeti sa sobom zbog vrlo restriktivnih financijskih mjera burmanske vlade. Najbolje su prošli oni indijski migranti koji su imali akademske titule, među njima posebno liječnici, jer je medicinsko osoblje ponajviše nedostajalo u nezavisnoj Burmi. Većini burmanskih Indijaca sudbina je bila malo sklona. Pri tom ništa nisu pomogli ni vrlo prijateljski odnosi na razini vlada između dvije zemlje. Burmanski premijer od 1947. do 1958. bio je U Nu, veliki poštovatelj Gandhija i Nehrua. Nehru je bio čest i uvijek dobrodošao gost u Burmi. Njegov je dolazak bio signal za masovne demonstracije Indijaca u Rangun, ali je Nehru očito pridavao veću važnost odnosima s burmanskim političkim vođama.

Dolaskom na vlast generala Ne Wina godine 1962. započelo je novo razdoblje u zemlji, razdoblje burmanskog puta u socijalizam. Nacionalizacija pri-

¹³ Than That Thien: India and . . . , str. 156.

¹⁴ Ibidem, str. 158.

vrede koja je uskoro uslijedila imala je dva imperativa: ukloniti svaku stranu kontrolu u zemlji i ograničiti djelovanje privatnih poduzeća na minimum. Oba su se ova cilja negativno odrazila na život burmanskih Indijaca. Kao rezultat, do svibnja 1964. u Indiju se vratilo 300.000 indijskih migranata.¹⁵ Za prijevoz putnika uvedene su posebne brodske i avionske linije između Ranguna i Madrasa. Prisilna repatrijacija Indijaca nastavila se kontinuirano sve do kraja 1949. U Burmi još uvijek živi oko 200.000 Indijaca. Jednom broju njih do danas nije riješen državno-pravni status. Neki od tih Indijaca pripadaju skupinama koje žive na margini burmanskoga društva. Tu spadaju arakhaneski Indijci, muslimani miješanog porijekla, Gurkhe i Manipurci, koji žive uglavnom izolirano od ostalih, u svojim selima, često kao zemljoradnici ili putujuće zanatlije. U gradovima je ostalo Indijaca iz kaste nedodirljivih koji obavljaju najčešće teške fizičke poslove kojih se domaće stanovništvo kloni. Među Indijcima koji su ostali u Burmi ima stanovit broj onih koji su se u potpunosti asimilirali u burmansko društvo; među njima su uglavnom visokokvalificirani stručnjaci različitih profesija te jedan broj visokih činovnika i diplomata.

Imajući u vidu ukupni kontekst indijsko-burmanskih odnosa, u kojem je faktor sigurnosti bio i jest za Indiju od posebne važnosti, indijska vlada, iako svjesna nepovoljnih implikacija različitih zakonskih mjera na položaj Indijaca u Burmi, nastojala je i nastoji da iz tog pitanja ne pravi političku barijeru u odnosima sa svojim sjeveroistočnim susjedom.

Migracije između Indije i Pakistana-Bangladeša

Jedan od najtragičnijih i najozbiljnijih sporova između Indije i Pakistana bila je »razmjena« stanovništva pod uvjetima golemih tenzija. Započevši početkom godine 1947. to je bila najveća migracija u novijoj povijesti čovječanstva u kojoj je participiralo više od 12 milijuna ljudi s obje strane granice. Praktički su svi članovi sikhske i hinduističke zajednice, nastanjeni u današnjem Pakistanu, odlučili migrirati u Indiju; tako su pripadnici obiju vjerskih skupina zamijenili muslimansku populaciju na njihovoj zemlji i u njihovm kućama. Istodobno, velika većina muslimana iz istočnog Punjaba (u Indiji) opredijelila se za Pakistan, odakle je potisnula sikhe i gotovo čitavo hinduističko stanovništvo zapadnog Pakistana.¹⁶ »Razmjenu« stanovništva popratilo je masovno nasilje i pokolj. Usprkos toga problem vjerskih manjina nije bio riješen ni u jednoj državi. Oko 40 milijuna muslimana ostalo je u Indiji a 10 milijuna hindusa u Istočnom Pakistanu. »Groznica« vjerskoga komunalizma za koju se pogrešno mislilo, kako je Nehru jednom primijetio, da će biti iskorijenjena jednom zauvijek diobom Potkontinenta, samo se povećala početkom 1947. Ona se nastavila, s manjim ili većim intenzitetom, ovisno o prilikama u Indiji i Pakistanu, odnosno od njihovih međusobnih odnosa, do današnjega dana kada hindusi i muslimani, u vrijeme izbijanja komunalnog nasilja, traže utočište u zemlji gdje dominira njihova vjerska zajednica. Dok je Indija pokušala riješiti svoj problem vjerskih manjina osnivanjem sekularne države, pakistansko uključivanje islamskih ideja u svoje ustave odražavalo je spor među dvjema zajednicama i u Pakistanu i u Indiji živim.

¹⁵ H. Tinker: *The Banyan Tree — Overseas Emigrants from India, Pakistan and Bangladesh*, Oxford University Press, London, 1977, str. 149—151.

¹⁶ Prema popisu stanovništva iz 1951. u oba krila Pakistana nalazilo se svega 14,1% nemuslimanskog stanovništva od čega je na Istočni Pakistan otpalo 23,2%, a na Zapadni Pakistan tek 2,9% nemuslimana. U Zapadnom Pakistanu godine 1951. bilo je nešto više od pola milijuna hindusa, zatim buddhista (434.000) te 5.000 pripadnika Parsi zajednice i 2.000 kršćana. U Istočnom Pakistanu iste je godine bilo blizu 9,5 milijuna hindusa te nešto manje od pola milijuna pripadnika drugih religija. (Vidi: *Major Governments of Asia*, ed. G. Mc Turnan Kahin, Cornell University Press, New York, 1958, str. 403.)

Položaj migranata i izbjeglica na sjeveroistoku Indije uvijek je bio drukčiji od onoga na sjeverozapadu zemlje. Hindusi koji su živjeli u Istočnom Bengalu prije 1947. bili su uglavnom zemljovlasnici, dok su muslimani u sjeveroistočnoj Indiji bili mahom bezemljaši. Stoga su istočnobengalski hindusi oklijevali napustiti Istočni Pakistan nakon 1947. jer je to značilo ostaviti zemlju s onu stranu granice bez ikakve garancije dobivanja nove zemlje u Indiji. Međutim, pod jakim pritiskom muslimanske zajednice, već ranih 50-ih godina, hindusi iz Istočnog Pakistana počinju migrirati u Indiju. Broj hindusa koji su napuštali današnji Bangladeš i pošli za Indiju varirao je između nekoliko tisuća do desetak tisuća na mjesec tijekom 50-ih godina i sigurno je njihov broj bio veći od broja muslimana koji su prelazili u Pakistan. Iako je pojedinih godina imigracija u Indiju bila zanemarljivo mala, godišnji prosjek do 1971. iznosio je preko 170.000 ljudi. Dobar je dio pridošlica iz Istočnog Pakistana migrirao u Zapadni Bengal ali i u druge indijske države, a ponajviše u Assam i Tripuru. U Assamu su migranti iz Istočnog Pakistana godine 1961. činili više od trećine bengalske populacije, koja je tada iznosila 17,4% ukupnog stanovništva države. U Tripurii su istočnopakistanski migranti brojili više od polovine bengalske populacije iste godine od ukupno 63,3% Bengalaca u državi u kojoj su prije dominirali oni koji nisu Bengalci.¹⁷ U Zapadnom Bengal, gdje bengalska zajednica u svakom slučaju prevladava, priljev od tri milijuna izbjeglica i migranata do 1961. stvorio je posebne probleme. Većina je migranata-izbjeglica u ranim godinama nakon 1947. pripadala imućnijoj i obrazovanoj hinduističkoj populaciji Istočnog Bengala koja je tradicionalno dominirala bengalskom društveno-ekonomskom strukturom, ali je sada bila prisiljena napustiti zemlju. Kasnijih godina, međutim, karakter migracijskog priljeva u Indiju znatno se mijenja. Godine 1964—1965, kada zbog novih vjerskih nemira, gotovo milijun ljudi napušta Istočni Pakistan, veliku većinu novih pridošlica čine radnici, mali trgovci, zanatlije ili siromašni seljaci, iako je uzrok njihova migriranja još uvijek komunalna tenzija hindusa i muslimana. Migracija u suprotnom pravcu bila je znatno manjeg opsega, što valja protumačiti time da su ekonomske prilike u Zapadnom Bengal, kao i odnosi među dvjema vjerskim zajednicama bili snošljiviji nego u Istočnom Bengal. Zapravo glavna migracija iz Indije u Istočni Pakistan prije 1971. odnosila se na biharsku muslimansku zajednicu (ona danas broji između 700.000 i 800.000) iz Bihara i drugih ne-bengalskih područja u Indiji.

U ovakvoj je situaciji bila razumljiva zabrinutost indijske vlade kada je 1971. deset milijuna izbjeglica iz Istočnog Pakistana odnosno Bangladeša preplavilo indijske sjeveroistočne države. Za uredan način prihvata i kasniji siguran povratak izbjeglica u Bangladeš valja prije svega odati priznanje premijerki Indiri Gandhi, koja je odmah na početku donijela dvije bitne odluke. Kao prvo, Indira Gandhi dala je jasno na znanje da izbjeglicama iz 1971. neće biti dopušten stalan boravak u Indiji, iako su mnogi koji su u Indiju došli prije 1971. dobili indijsko državljanstvo. Kao drugo, indijska je vlada osnovala specijalnu organizaciju unutar saveznog ministarstva za pomoć i rehabilitaciju sa zadatkom osnivanja i održavanja privremenih izbjegličkih logora. U suradnji s vladama 7 indijskih država, 24 dobrovoljne organizacije i 12 međunarodnih agencija podignuto je u Indiji 896 izbjegličkih logora, koji su zbrinuli 10 milijuna osoba.¹⁸ Točnijih podataka o vjerskoj pripadnosti izbjeglica nema, ali se pretpostavlja da su blizu 80% bili hindusi. Naime, u Bangladešu hinduistička zajednica, zajedno s intelektualcima, studentima, članovima Awami lige i gerilcima, našla se pod direktnim udarom pakistanske vojske. Unatoč značajnoj međunarodnoj pomoći,

¹⁷ M. Franda: Bangladesh: The first Decade, South Asian Publishers, New Delhi, 1982, str. 106.

¹⁸ Ibidem, str. 108—110.

činjenica je da deset milijuna Bangladešana koji su u Indiju došli 1971. zahvaljuje svoj opstanak prije svega velikodušnosti i požrtvovanju indijskih građana te resursima indijske vlade.

Priroda priljeva migranata u sjeveroistočnu Indiju vođena je spekulacijama da bi moglo doći do »preljeva« Bengalaca u nebengalska područja sa svim komunalnim, političkim i ekonomskim problemima, što se uskoro, i to drastično, pokazalo točnim u nekoliko indijskih država s najtragičnijim posljedicama i, zasada, bez stvarnog rješenja u Assamu.

Stvarna razina nasilja u ovoj indijskoj državi nad pretežno muslimanskim migrantima iz Bangladeša, u veljači 1983, kada je ubijeno više od 2.000 ljudi, imala je za uzrok, među drugim razlozima, neriješeno pitanje velikog broja stranaca u Assamu.

Više od 30 godina Bengalci, kako muslimani tako i hindusi, većinom iz bangladeških pokrajina Mymensing i Sylhet, naseljavaju ovaj dio Indije. Bengalski migranti od početka imaju uspjeha u kultivaciji zemlje kao i u drugim izvanpoljoprivrednim zanimanjima. Međutim, kako je broj stanovnika u Assamu rapidno rastao, a površina se raspoložive zemlje smanjivala, to su Asamci, tradicionalno vezani za poljoprivredu, razvili jaki antibengalski résentiman, a posebno su se militantni asamski studenti ogorčeno suprotstavili davanju prava glasa strancima. Kada su protesti tijekom 1980. postali sve učestaliji i nasilniji Assam je u tri navrata do veljače 1983. stavljen pod predsjedničku upravu.

Sjeveroistočna Indija: Assam, Arunachal Pradeš, Manipur, Meghalaya, Mizoram i Nagaland, suočavaju se godine i godine s masovnim priljevom migranata iz Nepala, Bhutana, i dijelom Burme, ali ponajviše iz Bangladeša. U te je indijske države ušlo ilegalno, kako se procjenjuje, oko 6 milijuna stranaca iz spomenutih zemalja. Prema popisu stanovništva iz 1981. Assam broji blizu 20 milijuna stanovnika. U 70 godina, od 1911. do 1981, stanovništvo na teritoriju koji danas čini ovu indijsku državu povećalo se od 3,848.000 na 19,902.000 — povećanje za više od pet puta u usporedbi s prosječnim povećanjem populacije u Indiji od 2,7 puta tijekom istog razdoblja (1911. Indija je imala 252,093.000 stanovnika, a 1981. — 683,810.000). Asamci već više godina zahtijevaju protjerivanje svih stranaca koji su u Assam ušli ilegalno nakon 1971, a na osnovi Nacionalnog registra građana iz 1951. traže oduzimanje prava glasa i raseljavanje u druge krajeve Indije onih koji su u Assam ušli ilegalno između 1951. i 1971. Ovo potonje vlade u Dispuru (glavnom gradu Assama) i New Delhiju izričito odbijaju.

Bojanz Asamaca da će izgubiti svoju kulturnu autonomiju datira još od 1939, kada Assam postaje dio Bengala u okviru britanske administrativne podjele, i kada se u ovu pokrajinu uvodi jezik bengali kao medij u obrazovanju i administraciji. Assam je zatim, između 1946. i 1947. doživio prvi veliki priljev hindusa iz Istočnog Pakistana, odnosno Istočnog Bengala, koji su lingvistički različiti. Iako je panindijsko islamsko jedinstvo otvorilo put za nastanak Pakistana, geografski diskontinuitet, lingvističko-kulturna različitost i razvojni disparitet između Zapadnog i Istočnog Pakistana doveli su do otcjepljenja njegova istočnog krila i osnivanja Bangladeša godine 1971. Sada muslimani iz susjednog Bangladeša već godine migriraju u Assam, što se ovdje tumači intencijom stanovitih političkih krugova u Indiji da u Assamu stvore glasačke »rezervoare«, zatim kao nastojanje Bangladeša da umanjí pritisak vlastitih ekonomskih problema i kao političku namjeru ove zemlje da osigura granicu s Indijom. Većina migranata govori bengalski jezik. Od ukupno 20 milijuna stanovnika blizu 8 milijuna čine hindusi i muslimani indijskog Bengala i susjednog Bangladeša. Assam je prema tome danas suočen sa dvostrukim problemom, kako ističu vođe pobunjenika; naime, da postane ili veći Zapadni Bengal ili veći Bangladeš. Ovu bojazan, iz

istih razloga, dijele Meghalaya, Nagaland, Manipur i ostale države sjeveroistočne Indije.¹⁹

Višegodišnji sukob između Indije i Bangladeša proizlazi iz migracijskog obrasca u sjeveroistočnom dijelu Potkontinenta. Konflikt između savezne vlade Indije i vlada saveznih indijskih država kao i konflikt među pojedinim indijskim državama daljnje su posljedice spomenutog migracijskog obrasca koji je već godine ovdje prisutan. Pa ipak, sa stanovišta indijske vlade nezavisnost Bangladeša od Zapadnog Pakistana bila je poželjna, prije svega jer je obećavala veću suradnju na međunarodnim granicama na sjeveroistoku zemlje u usporedbi s netrpeljivostima i sigurnosnim rizicima koji su trajali punih 25 godina.

Indijci u Nepal

Etnički, Indijci i Nepalci pripadaju inoevropskoj skupini naroda i stoga ih je međusobno teško razlikovati. Samo oni Nepalci koji žive i potječu iz krajnje sjevernih dijelova Nepalske monarhije imaju specifično porijeklo. Glavni se jezici služe devanagari pismom (koje preteže i u Indiji) i međusobno su srodni. Hinduizam je osnovna religija i Indijaca i Nepalaca. Blizu 90% stanovnika jesu hindusi, oko 7% buddhisti i cca 3% muslimani. Stoga zapravo i ne postoji demarkacija među božanstvima, ritualima ili etničkim i duhovnim vrjednostima.

Općenito govoreći u Nepal u žive tri kategorije Indijaca. Prvoj kategoriji pripadaju osobe indijskog porijekla koje su danas po svim kriterijima Nepalci. To je ujedno i najbrojnija kategorija. Ona uključuje i vladajuću Shah dinastiju, za koju se vjeruje da je migrirala iz regije Udaipur u Rajasthanu, negdje u srednjem vijeku. Potomci Nepalaca u ovoj kategoriji migrirali su iz raznih krajeva Indije, u različita vremena i iz različitih pobuda. Oni su se postupno asimilirali s lokalnim stanovništvom i postali Nepalci. Drugu kategoriju čine Indijci koji su prihvatili Nepal kao svoju novu domovinu i žele steći nepalsko državljanstvo. Mnogi su od tih migranata našli posao i stekli imovinu u Nepal. Njihove veze s Indijom dobrim su dijelom oslabile. Treća se kategorija sastoji od migranata koji »cirkuliraju«. Indijci iz ove kategorije odlaze u Nepal na ograničeno vrijeme radi privremenog zaposlenja, bez želje i planova za stalnim boravkom u Nepal.

Ukupan broj indijske zajednice druge i treće kategorije, prema statističkim nepalskog ministarstva vanjskih poslova, procjenjuje se danas na 3,8 milijuna ljudi od čega 2,3 milijuna ima nepalsko državljanstvo. Među stranim zajednicama u Nepal Indijci su najveća. Indijaca ima na cijelom teritoriju Nepalske monarhije, ali je njihova najjača koncentracija u regiji Terai, čemu je glavni razlog što su ovdje kulturni afiniteti dviju zajednica najdublji. Geografska blizina Teraija s ekonomski zaostalim i gusto naseljenim indijskim državama Bihar i Uttar Pradeš omogućuje slobodno i učestalo kretanje ljudi i robe preko granice. Terai je također poljoprivredno najplodniji dio Nepala i ekonomski najaktivniji. Industrijski potencijal regije (juta i šećerna trska) i razmjerno razvijen transport, komunikacije, tržište, dodatni su faktori privlačenja za stanovništvo preko granice.

Indijska se zajednica u Nepal može okvirno podijeliti u četiri ekonomske kategorije. Najveći je broj ljudi neredovitih i nižih primanja; pretežno su to poljoprivredni i industrijski radnici i razne zanatlije. U drugu kategoriju ulaze trgovci, vlasnici malih radnja i raznih agencija, malih hotela i restorana. Zatim postoji skupina indijskih migranata koja uključuje pripadnike različitih profesija, od tehni-

¹⁹ Za opširniju analizu događaja u Assamu vidi: R. Čičak: »Migracija kao uzrok asamskih nemira i sukoba«, Migracije, broj 2, Zagreb, 1983.

čara i inženjera, učitelja, vladinih službenika do krupnijih industrijalaca. I na kraju u Nepal u žive indijski svećenici i vjerski učitelji.

Sve do kraja 50-ih godina indijska je manjina u Nepal u uživala položaj jednak onome nepalskih građana, i to u svim životnim sferama. Ovakav privilegirani legalni i politički položaj indijske zajednice u Nepal u uglavnom proizlazi iz indijsko-nepalskog sporazuma o miru i prijateljstvu iz godine 1950. Naime, prema čl. 6. i 7. tog sporazuma obje su vlade dužne garantirati »nacionalni tretman« pripadnicima nacionalnosti druge države, u skladu s njihovim udjelom u industrijskom i ekonomskom razvoju zemlje. Međutim, početkom 60-ih godina indijska zajednica počinje osjećati lokalnu netrpeljivost koja je upravo posljedica privilegiranog ekonomskog i političkog statusa Indijaca u Nepal u. Ekonomskog stoga što indijska populacija nije praktički imala nikakve konkurencije među domaćim žiteljima. Ali 60-ih godina postupno se pojavljuje sloj nepalskih poslovnih ljudi, trgovaca i stručnjaka i ova nova aktivna ekonomska klasa traži zaštitu nepalske vlade od neravnopravne konkurencije Indijaca, što u uvjetima manjkavih resursa ima to veću težinu. I politički odnosi između Indije i Nepala, koji su sve do kraja 50-ih godina bili izrazito prijateljski, naglo su se pogoršali kada kralj Mahendra, u prosincu 1960, raspušta vladu Nepalskog kongresa što se nepovoljno odrazilo na raspoloženje Nepalaca prema indijskoj manjini. Kao prvo, premijer Nehru i javno mišljenje u Indiji negativno su ocijenili akciju kralja Mahendrea kao drugo, političke partije koje su stavljene izvan zakona uzele su azil u Indiji i odatle izražavale svoj protest. Od vlade Nepala zahtijevalo se da obeshrabri svako daljnje privatno investiranje Indijaca u zemlji te da se nacionalizira njihova imovina. Zakon o državljanstvu iz 1964. uvjetovao je stjecanje nepalskog državljanstva kontinuiranim boravkom u Nepal u u trajanju od 12 godina a 1971. vlada je izdala odredbu prema kojoj se državljanstvo može steći samo uz odgovarajuću preporuku komesara određenog okruga. Prema novoj industrijskoj politici u Nepal u zabranjuje se zapošljavanje stranaca u trgovačkim i industrijskim granama ukoliko se za ista mjesta natječu domaći stručnjaci. Nepalska komisija za stanovništvo sugerirala je i uvođenje sistema registracije radnih dozvola, pasoša i viza za Indijce. Indijska je vlada ocijenila da spomenute ekonomske i političke mjere štete interesima indijske zajednice u Nepal u te da se neke od njih protive sadržaju i duhu sporazuma iz 1950. Stoga je indijska vlada nagovijestila eventualno uvođenje odgovarajućih restrikcija za nepalske građane koji žive i rade u Indiji. Recipročna indijska akcija mogla je značiti zatvaranje tradicionalnih putova zapošljavanja brojnim Nepalcima.

Može se reći da socijalni i kulturni afiniteti, sporazum iz 1950, demografski i ekonomski faktori, uzevši zajedno, štite interese indijske manjine u Nepal u i da će svaka vlada u ovoj zemlji morati uzeti u obzir različite dimenzije problema prije nego što se odluči na neku radikalniju promjenu postojećih odnosa. Veliki jaz u razvoju i ukupnom potencijalu između Indije i Nepala, zbog manjka kapitala, tehnologije, tržišta i stručnog kadra, uvjetovat će ovisnost Nepala o Indiji vjerojatno još dugi niz godina. Otuda su kompluzije u prilog privilegiranog položaja Indijaca u Nepal u jače od zahtjeva protiv njih. Prva i osnovna kompluzija jest recipročan položaj koji imaju nepalski građani u Indiji, a položaji obiju zajednica nalaze legalnu sankciju u sporazumu iz 1950.

* * *

Prisutnost etničkog nezadovoljstva predstavlja najveću pojedinačnu prijetnju stabilnosti i integritetu svih zemalja Južne Azije. Osim toga, etničke tenzije i sukobi koji prelaze granice jedne države stvaraju bojazan od intervencije susjedne države.

Vlada Nepala zabrinuta je prisutnošću Indijaca u kraljevini. Bez obzira na njihov stvarni udio u nepalskoj populaciji, nema sumnje da Indijci dominiraju nepalskom urbanom ekonomijom i nepalska srednja klasa vidi u njima strane eksploatatore bez obveza prema razvitku njihove zemlje. Indijsko-nepalska granica otvorena je slobodnom kretanju ljudi; to je osnovna karakteristika indijskih »posebnih« odnosa s Nepalom. Otvorena granica ohrabruje indijske trgovce i stručnjake da u Nepal potraže mogućnost zarade i zaposlenja, dok siromašni Nepalci migriraju u Indiju sa sličnim ciljem. S druge pak strane »nepalsko pitanje« postaje se akutnije u sjeveroistočnoj Indiji, od Sikkima preko sjevernog dijela Zapadnog Bengala do Assama. Nepalci koji su u tim dijelovima Indije postali brojčano i politički prisutni traže priznavanje zasebnog političkog identiteta, a to ih neminovno dovodi u konfrontaciju s Bengalcima.

Bangladeš ima 9 milijuna hindusa. Svako iznenadno narušavanje komunalne ravnoteže u Bangladešu izazvalo bi milijunski priljev bengalskih hindusa u susjedne indijske države. Osim toga, hindusi nisu jedini Bangladešani koji migriraju u Indiju. Tisuće biharskih i bangladeških muslimana prelaze granice Zapadnog Bengala i Assama, o čijim smo tragičnim posljedicama ovdje već govorili.

Demografski pritisak, zajedno sa vrlo sporim ekonomskim rastom i razvojem, pojačavaju napetosti među različitim segmentima stanovništva. I ubrzana politizacija velikog broja ljudi, čak i u zemljama pod vojnom upravom, generira političke zahtjeve među političkim skupinama. Ukoliko manjinska etnička zajednica, viđena okom većinske, uživa preveliki dio ionako siromašnih resursa, ona traži ukinuće privilegija i moći dotične manjine. To je ono što se događa na Šri Lanki i može u ne tako dalekoj budućnosti da se dogodi i u Nepal. Ceylonski Tamili na Šri Lanki bili su privilegirana zajednica kada je Otok stekao nezavisnost godine 1948. Sada, više od 30 godina Sinhalezi nastoje nadoknaditi ono što smatraju svojim povijesnim pravom. Otudjenje dviju zajednica pretvorilo se u antagonizam koji je transformirao mirnu ustavnu borbu u oružani sukob nove generacije mladih Tamila i jednako tvrdokorne nove generacije mladih Sinhaleza.

Južna Azija jest regija masovnog siromaštva i eksploatacije i ujedno kolijevka jedne od najstarijih i svjetski najutjecajnijih civilizacija. To je također regija zemalja različitih političkih sistema: parlamentarno-demokratskog u Indiji i Šri Lanki, vojne vlasti u Pakistanu i Bangladešu, monarhije u Nepal i Bhutanu. Južna je Azija regija značajne stabilnosti režima u Indiji, Šri Lanki, Nepal i Burmi i kronične nestabilnosti — u Pakistanu, Bangladešu i Afganistanu.

LITERATURA

- Bahadur Singh, I. J.: *The Other India*, New Delhi, 1979.
 Gupta, A.: *Indians Abroad — Asia and Africa*, Orient Longman, New Delhi, 1971.
 Nagarkar, N. V.: *Genesis of Pakistan*, Allied Publishers, New Delhi, 1975.
 Banerjee, S.: *Bangladesh*, NBT India, New Delhi, 1981.
 Heimsath, Ch. H., Mansingh, S.: *A Diplomatic History of Modern India*, Allied Publishers, New Delhi, 1971.
 Moore, R. J.: *Tradition and Politics in South Asia*, Vikas, New Delhi, 1979.

SOUTH ASIA: MIGRATIONS AS A FACTOR OF INTER-STATE RELATIONS

SUMMARY

The cultural, ethnic, economic, and historical unity of the region of South Asia (or the Indian subcontinent), as well as the recent historical experience of British colonial rule in the region, have considerably influenced the character of international migration flows in that part of the world within the context of both historical and contemporary inter-state relations between South-Asian countries. As political power passed into the hands of the indigenous population, the economic dominance of the Indian communities in relation to the indigenous population lost its political backing and resulted, in Burma, in massive emigration of Indians. In Sri Lanka inter-ethnic conflicts between the Tamil (Indian) and the indigenous Sinhalese communities have remained the main source of social tension in the country and impaired bilateral relations between India and Sri Lanka. An open Indian-Nepali border has partly prevented the economic domination of Indian migrants in Nepal from becoming an acute problem. A continual inflow of the former East-Pakistani refugees, today's Bangladeshi migrants in India aggravates the otherwise tense conditions in the North-East of India. It is a permanent hindrance to inter-state co-operation between the two neighbouring countries. In the context of South-Asian countries which have been experiencing major social and political changes, migration processes and inter-ethnic disputes are often caused by religious and political conflicts and traditional heritage even though their causes are, above all, of an economic nature.